

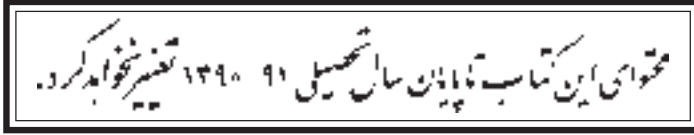
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ادبیات فارسی (۱)

(قافیه و عروض - نقد ادبی)

دوره‌ی پیش‌دانشگاهی

رشته‌های علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : ادبیات فارسی (۱) (قافیه و عروض - نقد ادبی) - ۲۸۳/۲

مؤلفان : بخش اول و دوم : دکتر تقی وحیدیان کامیار

بخش سوم : دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، دکتر حمید زرین‌کوب

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹ - ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

صفحه‌آرا : محمد پریسای

طراح جلد : طاهره حسن‌زاده

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده‌ی مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

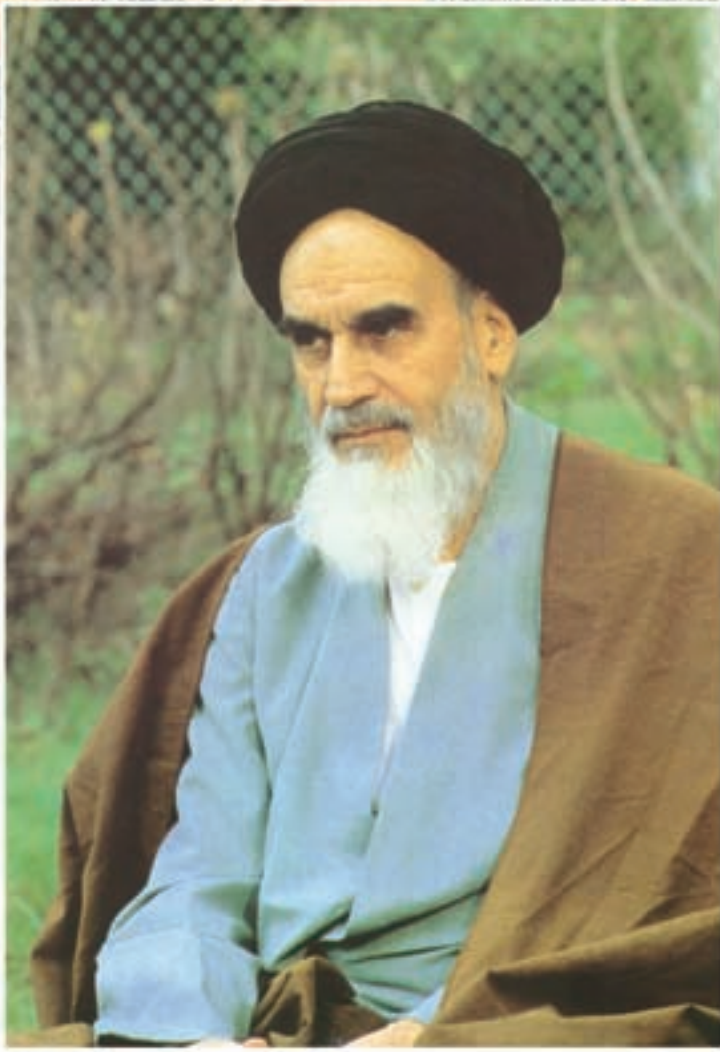
تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

جایخانه : مطبوعات

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ شانزدهم ۱۳۸۹

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۰۵-۰۰۳۵-۶ ISBN 964-05-0035-6

این جوانان بسیار عزیز در سطح کشورند که... یک شبه ره صد ساله را
پیمودند و آنچه عارفان و شاعران عارف پیشه در سالیان دراز آرزوی آن را می کردند،
ایشان ناگهان به دست آوردند و عشق به لقاء الله را از حدّ شعار به عمل رسانده و
آرزوی شهادت را با کردار در جبهه های دفاع از اسلام عزیز به ثبت رساندند.
امام خمینی (رض)

فهرست

تحمیدیه

۱

بخش اول: قافیه

۳

درس اول - شعر، وزن، قافیه

۸

درس دوم - قواعد قافیه

بخش دوم: عروض (وزن شعر)

۲۰

مقدمه

۲۲

درس سوم - حرف، هجا، وزن

۳۰

درس چهارم - تقطیع به ارکان

۳۵

درس پنجم - چگونگی تقطیع شعر به ارکان

۴۴

درس ششم - اختیارات وزنی

۵۲

درس هفتم - طبقه‌بندی اوزان

۶۳

درس هشتم - نکاتی دیگر درباره‌ی وزن شعر فارسی

۶۹

درس نهم - گونه‌های وزن شعر فارسی

بخش سوم: نقد ادبی

۷۶

درس دهم - تعاریف و انواع نقد (۱)

۸۶

درس یازدهم - تعاریف و انواع نقد (۲)

۹۵

درس دوازدهم - تحلیل آثار مهم نظم و نثر فارسی با ذکر نمونه (۱)

۱۰۷

درس سیزدهم - تحلیل آثار مهم نظم و نثر فارسی با ذکر نمونه (۲)

۱۱۹

درس چهاردهم - تحلیل آثار مهم نظم و نثر فارسی با ذکر نمونه

۱۳۳

مناجات

۱۳۴

منابع برای مطالعات بیشتر

سخنی با دبیران محترم

یکی از هدف‌های اجرای دوره‌ی پیش‌دانشگاهی در نظام جدید آموزش متوسطه آن است که زمینه‌ای فراهم شود تا دانش‌آموختگان دوره‌ی متوسطه بتوانند آموخته‌های خود را بازنگری کنند و متناسب با آنچه برای رسیدن به آموزش عالی نیاز است به تصحیح و تکمیل معلومات خود بپردازند.

بنابراین جا دارد دانش‌آموزان رشته‌ی ادبیات و علوم انسانی که در طول سه سال تحصیل متوسطه با متون گوناگونی از شعر و نثر دیروز و امروز آشنا شده‌اند، در این نیم‌سال تحصیلی ضمن آشنایی با اصول نقد ادبی، در مواردی نیز به نقد و تحلیل متون ادب بپردازند و در حدّ توان به حقایق و زیبایی‌هایی که در آثار گران‌قدر ادبی نهفته است دست یابند و از آن‌ها لذّت ببرند و در زندگی خویش به کارشان گیرند.

شیوه‌ی اجرا

برای تحقق این هدف تأکید می‌شود، از آغاز نیم‌سال تحصیلی، دبیران محترم یک جلسه از دو جلسه‌ی هفتگی را به «قافیه و عروض» اختصاص دهند و با آشنا ساختن دانش‌آموزان به مباحث «ردیف و قافیه و وزن شعر و ...» آنان را در شناخت موسیقی شعر و کسب مهارت نسبی در این زمینه کمک کنند و اوزان و بحور معروف و شیوه‌ی تشخیص صحّت و سقم آن‌ها را به صورت عملی و کاربردی آموزش دهند.

همزمان با تدریس قافیه و عروض لازم است جلسه‌ی دوم هر هفته به تدریس نقد ادبی اختصاص یابد تا دانش‌آموزان با شیوه‌های نقد ادبی و انواع آن، همچنین با سبک‌های ادبی و تطوّر تاریخی آن‌ها در ایران - هر چند به اختصار - آشنا شوند و در نهایت نمونه‌هایی از نقد آثار مشهور ادبی فارسی را ببینند. بی‌شک دقت و استمرار در مطالعه و بررسی این بخش و به‌کارگیری ملاک‌های سنجش ادبی آن، دانش‌آموز را به درک روشنی از آثار ادبی نزدیک و او را قادر می‌سازد بدون آن که مرعوب یا مجذوب یک شخصیت ادبی شود از طریق تکیه بر ملاک‌های نقد و سنجش به قضاوت‌هایی نسبتاً علمی و منصفانه دست یابد.

این کتاب بر اساس مصوبات کمیسیون شیوه‌ی املائی فرهنگستان زبان و ادب فارسی ویرایش شده است. این شیوه‌نامه تدریجاً در مورد سایر کتاب‌های درسی نیز اعمال خواهد شد.

چند توصیه برای تدریس و ارزشیابی

- ۱- سعی شود با ایجاد فضای مناسب و شرکت دادن دانش‌آموزان در بحث و گفت و گو و ارائه‌ی نقد آثار پیشنهادی ابتکار و خلاقیت آنان تقویت گردد.
  - ۲- بر تمرین‌هایی که جنبه‌ی کاربردی دارد بیش‌تر تکیه شود و تا رسیدن به پاسخ صحیح آن‌ها توسط دانش‌آموزان و در نهایت دبیر محترم، تمرین استمرار یابد.
  - ۳- حفظ یا معنی کردن اشعار کتاب که به منظور تبیین مباحث بخش‌های سه‌گانه آمده و جنبه‌ی مثال و شاهد دارد الزامی نیست.
  - ۴- در ارزش‌یابی از «قافیه و عروض» از خواستن تعریف یا ارائه‌ی پاسخ‌های کلی پرهیز شود و به جای آن با طرح ابیاتی، از دانش‌آموز خواسته شود مباحث مربوط به آن‌ها مانند تقطیع، تعیین وزن، تشخیص عیوب قافیه و ... را بنویسند.
  - ۵- در ارزش‌یابی از «نقد ادبی» نیز از دادن سؤالات فرعی و غیرمهم و جزئی خودداری شود. سؤالات باید جنبه‌ی کاربردی داشته باشد مثلاً با ارائه‌ی قطعه شعری، از دانش‌آموز خواسته شود بر اساس آموخته‌هایش آن را نقد و تحلیل کند و یا سبک آن اثر را توضیح دهد.
  - ۶- در ارزش‌یابی بین و پایان هر نیم‌سال از تمرین‌های پایان هر درس و هم‌چنین تمرین‌های مشابهی که دبیر محترم طرح می‌کند استفاده شود.
- توفیق هرچه بیش‌تر دبیران محترم را در تدریس این کتاب از خداوند متعال مسئلت دارد.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی